

BÖLÜM 3

I-MİLATтан SONRA MARDİN: KADİM MEDENİYETLERİN İZLERİ

Mardin, milattan sonraki dönemlerde de stratejik konumu nedeniyle çeşitli imparatorlukların ve medeniyetlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş, her biri kendi izlerini bırakarak şehrin kültürel harmanlanmasına katkıda bulunmuştur.

3.1. Sasaniler Dönemi ve Mardin (M.S. 297-651)

Sasani İmparatorluğu (Sasani Devleti veya Sasaniler, ya da İkinci Pers İmparatorluğu), 224-651 yılları arasında hüküm sürmüş dördüncü büyük İran Hanedanlığı ve ikinci Pers İmparatorluğu'nun adıdır. Sasani İmparatorluğu, son Arşaklı (Partlar) kralı IV. Artabanus'un I. Ardeşir tarafından yenilmesiyle kurulmuş, son Sasani hükümdarı Şahinşah III. Yazdigirt'in (632-651), erken Halifelik ile yani ilk İslam Devleti ile girdiği 14 senelik mücadeleyi kaybetmesiyle sona ermiştir.

İmparatorluğun sınırları bugünkü **İran, Irak, Ermenistan, Afganistan, Türkiye'nin doğu bölgesi (Büyük İran olarak bilinen bölge), Suriye'nin bir kısmı, Pakistan, Kafkaslar ve Arabistan'ın tamamını** kapsıyordu. II. Hüsrev'in hükümdarlığı (590-628) sırasında **Mısır, Ürdün, Filistin ve Lübnan** da kısa süreli olarak imparatorluğa dâhil oldu. Sasaniler, imparatorluklarını **“İranşehr” (Iranshæhr) – “İranlıların (Aryanların) memleketi”** diye adlandırırlardı.¹

II. Hüsrev Dönemi ve Sonrası (M.S. 588)

M.S. 442 yılında bölgede yaşanan veba salgını nedeniyle büyük ölçüde boşalan Mardin, **II. Hüsrev** döneminde yeniden iskâna açılmış ve Mardin Kalesi'nde yaşam tekrar başlamıştır. Ancak II. Hüsrev, İran ordusunu oldukça geniş bir alana yaymış ve halkı yüksek vergilerle karşı karşıya bırakmış bir yönetici olarak tarihe geçmiştir.

Bizans İmparatoru Heraklius (610-641), bir taktik manevrayla misilleme yaparak kuşatma altındaki başkentinden çıktı ve Karadeniz'e gemiyle geçip İran'a arkadan saldırdı. Heraklius, Hazarlar'ın ve diğer Türk gruplarının da yardımıyla, 15 yıl süren savaş sonucu yıpranan Sasaniler'e karşı yıkıcı zaferler elde etti. Heraklius, bunun ardından Fırat ve Dicle Havzası ile Batı İran'a yürüdü. Taht-ı Süleyman'ı ve Dastugerd Sarayı'nı yağmaladı. Bu esnada II. Hüsrev'in suikast sonucu öldüğü haberi kendisine ulaştırıldı.

II. Hüsrev'in suikastını karmaşa ve iç savaş takip etti. 14 yıllık bir süreç ve II. Hüsrev'in iki kızı ve spahbod Şahrbaraz da aralarında olmak üzere üst üste tahta çıkan 12 kralın ardından Sasani İmparatorluğu oldukça zayıfladı. Merkezi otoritenin gücü generallerin eline geçti. İhtilaller serisinin ardından güçlü bir kralın ortaya çıkması için birkaç yıl geçecekti. Sasaniler eski gücüne tam anlamıyla hiçbir zaman ulaşamadı.

630 yılında, II. Hüsrev'in kızı Kraliçe Purandokht, son kadın hükümdar ve Sasani hanedanının tahta çıkan son üyelerinden biri oldu. 632 baharında, saklanmakta bulunan III. Yezdigirt'in (I. Hüsrev'in torunlarından biri) tahta çıktığı görüldü. Hazreti Ali'nin şehadetinden sonra Arap birlikleri İran topraklarına saldırılarda bulundu. Yıllar süren savaşlar hem İranlıları hem de Bizanslıları yormuştu. Ekonomik düşüş, ağır vergiler, dini kargaşa, katı sosyal tabakalama, vilayet derebeylerinin artan gücü ve hükümdarların sık sık değişmesi, Sasanilerin daha fazla zayıflamasına sebebiyet verdi. Bu faktörler Arap istilasını kolaylaştırdı. Sasaniler gibi, Bizans da yakın zamanlarda ortaya çıkan yayılmacı Araplar tarafından benzer bir tehditle burun burunaydı ve artık rahatsız edecek konumda değildi. Sasaniler, Arap ordularının tehditlerine karşı hiçbir zaman yeterli bir direniş oluşturamadılar. Bununla birlikte, Yezdigirt danışmanlarının kontrolü altında bulunuyordu ve küçük feodal krallıklara bölünmeye başlayan çok büyük bir ülkeyi birleştirmekten acizdi.

Sasanilerle Müslüman Araplar arasındaki ilk çatışma Nisan 633'te yaşanmıştır. Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed'in seçilmiş sahabelerinden biri olan Halid bin Velid komutasındaki disiplinli Arap ordularıyla Sasani orduları arasında 633 yılı sonuna dek dokuz çatışma daha gerçekleşmiş ve tümü Halid bin Velid'in zaferiyle sonuçlanmıştır.

3.2. İran Şah Buhari (Güneşe Tapan Kral) Dönemi (M.S. 330-442)

M.S. 330 yılında, ateşe ibadet eden ve güneşe tapan **Şad Buhari** isminde bir kral, Mardin Kalesi'ne gelip kalır. Rahatsız olan kral, kalede kaldığı süre içerisinde

iyileşince, kendisine bir kasır yaptırıp 12 yıl burada yaşar. Daha sonra kendi memleketi Pers ve Babil'den birçok asker ve sivil getirip, onları Mardin'e yerleştirir. Getirilen halkın çalışkanlığı sayesinde özellikle imar faaliyetlerinde bulunulur. Büyük ihtimalle **Deyrulzafaran Manastırı**, bu dönemde Güneş Tapınağı olarak yapılmış ve bu yapı günümüze kadar ulaşmıştır. M.S. 442 yılına kadar şehirde birçok ilerleme görülür.

Veba Salgını ve Şehrin Boş Kalması (M.S. 442-542)

M.S. 442 yılında yaşanan **veba salgını** nedeniyle Mardin bölgesinde ve kalede sağ kalan kimse kalmamıştır. M.S. 542'ye kadar yüz yıl boyunca Mardin bölgesi boş kalmıştır.

3.3. Persler Dönemi (M.S. 640)

Sasaniler'den sonra Mardin'in yöneticisi olan Persler de İranlı bir ulustur. Anzan-Güney Elam civarında yerleşiktiler ve başkentleri Sus şehriydi. Arapçada "p" sesi olmadığından Araplarca "Pars/Pers" olarak değil, "Fars/Pers" olarak adlandırılmışlar ve sonrasında da genel olarak bu adla anılmışlardır. Günümüz İranlıların ataları olarak kabul edilirler. Ahamenişler ve Sasaniler, Persler tarafından kurulmuştur.